

יִשְׂרָאֵל וְעַם יִשְׂרָאֵל*

מאת אליהו אילת

מאחר העם ויעקב קלאצקין עד יחזקאל קויפמאן ושמעון ראבידוביץ היו הוגי-הדעות הציוניים דנים בשאלת-היחסים שבין עם-ישראל וארץ-ישראל לכשתקום מדינת-היהודים (או שם אחר אשר ייקרא לעצמאות פוליטית זו).

בעיה זו נותחה בעיון יסודי בכתבי ההוגים הציוניים. ניתוח זה של מושג-הגלות ומציאות-הגלות נשאר עד היום לרבים מאתנו דרך-הוראה בהערכה ובהבנה של העבר הקרוב ושל ההווה. אולם טועים היינו אילו באנו לבקש בכתביהם של בעלי-המחשבה הציונית תשובה נכונה ומוכנה לשאלות העומדות כיום על הפרק, ולא השאלות, בעצם, כי אם השאלה שהיא יחידה וכפולה כאחת, מה מוטל עלינו לעשות, בשעה שקיימת כבר מדינת-היהודים, להבטיח את קיום-האומה.

וכאן בדאי להעיר, שלא „ההלכה האופטימית“ הכריעה בתולדות הציונות, והעיקר, לא היתה המכרעת בבנין הארץ. ארץ-ישראל היתה הולכת ונבנית על ידי אנשים שלא נדחפו מסיכויים אופטימיים לתוצאות מעשיהם. די להזכיר אישיות בעלת-השפעה כיוסף חיים ברנר, מחנך דורות של חלוצים. הוא מצא עוז בנפשו אפילו לומר: „הציונות הוא חלום ריק“. כך הורה הניתוח ההגיוני, שיקול-הדעת הפכה של הכוחות החיוביים והשליליים. וברנר לא רצה ולא יכול להסתיר חשבון זה או לטשטשו.

כאלה היו, לכאורה, דברי-ההלכה. אולם מה היתה המסקנה המוסרית והמעשית שאליה הגיע? לא היתה זו מסקנה של יאוש או של אדישות. וככה פסק: „מתוך עצבות וחוסר פרספקטיבות גרנדיוזיות אין השכינה שורה, אבל את העבודה עושים תמיד אנשי-הרצון העצובים, ולא הרוקדים לפני השכינה הגרנדיוזיים. ולאנשים מן הישוב, עובדי אדמתם ועושים במלאכה, מסתפקים במועט... המוכנים לכל מצב ומוכנים ליסורים, לא יוכל כל אויב, יהיה ערבי או ישמעאלי, או גם לא ערבי ולא ישמעאלי“.

תסלחו לי על „סטיה“ זו, — נדמה לי כי נוגעת היא במקצת בעניינה. אכן אין המשל, ארץ ישראל, דומה לנמשל, קיום האומה בגולה. בארץ-ישראל היו הקשיים למעלה מכוחות-אנשים ואי-אפשר היה שיהיה לנו הבטחון „העיוני“ כי יש לאל ידנו להתגבר עליהם. בגולה אנו נתקלים בגבולות אוביקטיביים שלעומתם

(*) מתוך נאום.

נראה הרצון העז ביותר כחסר-ישע. אולם ההכרה של ברנר היתה, שבמלחמה עם התלאות היתרון לא לאופטימיסטן להלכה הבטוח בנצחוננו, כי אם לאיש-הרצון הפכה והעקשן.

ועכשו נחזור לעצם הענין.

אני מאמין שבכדי שמחשבותינו על הבעיה הגורלית — היחסים שבין מדינת ישראל ועם ישראל — תשאנה פרי, צריכה נקודת-המוצא שלנו להיות לא „הלכה“ דוגמאטית זו או אחרת, אף לא הסברה פסוקה זו או אחרת מתולדות-היהודים, כי אם המציאות הדיאלקטית של ימינו, המציאות של מדינת-ישראל ומציאות-הגולה. אין כוונתי בזה לומר, כי ההסברה והניתוח של מוריי-הדרך שלנו לא היו נכונים, ואם ניטל עלינו לדון בשאלה זו מחדש הרי זו תוצאת העובדה שהפרוגנויות והתלומות של מנהיגינו הרוחניים היו לנו למציאות. השאלות שהיו להם בבחינת א י נ ט ר - פ ר ט א צ י ה היסטורית נעשו לנו לשאלות של א ו ר י א נ ט צ י ה יום-יומית. קיימת כידוע פרוגנוזה ציונית על הגלות, על חוסר-בית יהודי, אם רוצים אפשר לומר, כי הפרוגנוזה הציונית נתאשרה בשנות-הזוועה האחרונות. אולם דבר זה התרחש בהיקף ובאופנים כאלה, שהוא דומה יותר לרעידת-אדמה קאטאסטרו-פאלית מאשר לתהליך היסטורי תקין. עוד לא נוצרו הכלים המדעיים, שיוכל ההיס-טוריון, הסוציולוג או הסטאטיסטיקון למדוד בהם מבול בן-היקף שכזה. אך סופר-הדורות בעתיד יוכשר לסכם את החשבון המקיף של התקופה האיומה.

כעת נוכל להגיד בבטחה אך דבר אחד: הגענו לידי משבר בתולדות „עם עולם“. ברור הדבר, כי השינויים שהתקופה האחרונה הביאה בחיי-היהודים הם כה יסודיים שאין לדבר על חזרה ליום אתמול שעבר. ואני מאמין שעוד דבר ברור: עם מדינת-ישראל מוכשרים אנו לראות את חוץ-העתיד של הקיום היהודי — בלעדיה החזון נעכר ומעורר דאגה מרובה.

„שליטת הגלות“, „חיוב הגלות“ — על השאלות האלה אי-אפשר כעת למצוא

פתרונים ע"י ניתוח אינטלקטואלי מופשט.

גישתנו לבעיית-העתיד של האומה הישראלית, בין במדינת-ישראל ובין בתפוצות-הגולה, תוכל להיות רק פראגמאטית. אחרי השבר הנורא נשארנו גוף פצוע (ולמותר להוסיף: גם הנשמה). שומה עלינו לחקור ולברוק בזהירות, בכנות וברצינות איזה אברים מגוף-האומה יצאו ניזקים, ואיזה יצאו שלמים, לאיזה אין תקוה ולאיזה אפשר להעלות ארוכה ולהמציא להם תיקון. והעיקר: בלי שים לב לזה שחלקי-גוף זה קיימים בתנאים שונים — עלינו לחשוב עליהם כעל חטיבה אחת בעצם. הקמתה של מדינת-ישראל — מה טעמה בתולדות היהודים? אותו קיום של היהודים בתורת יחידים לבד או בני קהלות פזורות בארצות-נכר, שהיה נמשך כאלפים שנה, בטל ועבר עם יצירת מרכז טריטוריאלי פוליטי. מהיום והלאה יוכל העם היהודי, ב ת ו ר ת ע ם, לפעול ולתרום את חלקו לחיי-האנושות.

אבל: מדינת-ישראל שמה קץ לחוסר-הבית היהודי ולא לפיזור הממשי של העם. מדינת-ישראל מהווה את המפנה הגדול בתולדות הגלות — אך עוד לא הגענו

אל התחנה האחרונה בדרך־הגדודים משנות אלפים. תקומתה של מדינת־ישראל היא שעת־גאולה מכרעת בתולדות עם בלי ארץ. אולם בזו לא באו לידי גמר דברי־ימי היהודים מחוץ למדינת־ישראל.

בטוחים אנו, כי זרם העליה שהתחיל בימינו יגדל וירבה מחודש לחודש ומשנה לשנה. מדינת־ישראל וממשלתה מגייסות את כל כוחותיהן, כשרונותיהן ואוצרותיהן בכדי לסייע, לסדר ולקלוט עליה זו. זאת היא משימתנו הראשונה והעיקרית. אבל אין הדבר מוטל בספק, כי במשך שנים רבות עוד ישב רוב העם בארצות־הגולה. וכל עוד שמצב זה לא ישתנה — לא נחפוץ שאחינו ימצאו פתח־חֶפֶז בתקומת מדינתנו בכדי לפרוק מעליהם את עול־היהדות היקר והקדוש. קשה לתאר לעצמנו חילול־הנס של מדינת־ישראל גדול מזה — כאפיסות־הכוחות במאמצי הקיום של עם ישראל בגולה. יתר־על־כן: אין אנו מאמינים ואיננו רוצים להאמין באפשרות הדבר. מדינת־ישראל איננה תוצאת הרצון להסתלק מן העצמיות ומן המהות היהודית. מדינת ישראל צמחה מכליון־נפש של דורות למקור ה־"אני" הרוחני שלנו. מדינת־ישראל חייבת לעורר ולעודד את היהודים בכל מקום ולחזק את קשיות־ערפנו הנושנה לחיות כיהודים מבלי שים לב לעיכובים המתרבים על דרכנו, — להקים בגולה יהדות מאקסימאלית עד כמה שאפשר ויחד עם זה להמשיך בחתירה לקראת הגאולה שלמה.

וכאן אני רוצה להעיר הערות אחדות, שלפי דעתי, יש צורך לאמרן דווקא במסבה זו.

אני מאמין שכולכם תסכימו למסקנותי עד כאן. אך הרשוני נא רגע לדבר בכנות בלתי־דיפלומאטית.

במדה שיהודי פחות ציוני ופניו מועדות אל עבר הגלות — בה במדה יהא נוטה להסכים, אם נציג של מדינת־ישראל "מצמצם", כביכול, את גבולות מלכותו לטובת הטריטוריה השנייה של היהודים, הגלות. אבל החובה מוטלת על כלנו ללמוד מן המציאות המורכבת שלנו, החדשה.

כלנו רוצים שיתהוו קשרים עמוקים, אינטימיים בין מדינת־ישראל וישובי היהודים בארצות־הגולה. אבל מה יקשור אותם? עם־ישראל, לאסוננו הגדול, איננו עוד מה שהיה לפני שנת־האימים הגורלית 1939. היה מי שאמר בימים האחרונים, כי הלשונות העיקריות במדינת־ישראל בשנת 1949 הן: עברית, אידית, גרמנית, פולנית, אונגארית, בולגרית, ערבית, שפאניולית, טורקית, צרפתית. אפשר להוסיף לרשימה זו עוד לשונות אחדות. מצב כזה לא יתכן! בכדי שתהיה מדינה יהודית יש צורך לחסל מגדל בבל זה.

הלשונות השונות עומדות כחיץ בין קהלה וקהלה ובין את לאת. רק שפה אחת, השפה העולמית שלנו—העברית המקשרת את כל דורותינו ואת כל תפוצותינו — מוכשרת לחשל במדינת־ישראל עם אחד יהודי.

ארץ־ישראל היהודית תהיה ארץ־ישראל עברית. אין את נפשי לטפל ב"תיאוריות" של שאלת־השפה. גם העברית מצוות־המציאות היא. ואם כך — חובה

היא שהשפה העברית תהיה אחד מאמצעי־הקשר העיקריים (ואולי יותר נכון לומר הערכים המקשרים) בין מדינת־ישראל ובין קהלות־ישראל בארצות־הגולה. אין כוונתי בזה להמעיט אף כחוט השערה את ערך העבודה הגדולה הנעשית לטובת הלשון והתרבות האידית. מי כמונו, שחי בלבם זכר המאמצים הנואשים של דור שלם לשמור ולהחיות את העברית בתנאים הכי־קשים, מסוגל להעריך את מסירות־נפשם של קנאי־האידית? אולם חובה היא על נציג מדינת־ישראל לומר לכם: בלי עברית לא תוכל להיות מדינת־ישראל, אף לא יוכל להיות אותו קשר אינטימי בינה ובין שאר מושבות־ישראל, שכל כך אנו רוצים בו.

זה רק לפני ומן קצר היה הרוב המכריע של היהדות העולמית יהודי־אירופה המזרחית דוברי־אידית או לפחות שומעי־אידית. אולי היתה אז מובנת, אף כי לא מוצדקת, ההרגשה של עצמאות תרבותית שהיתה כה אופיינית ליהודי מאירופה המזרחית. כעת נשתנה המצב שינוי יסודי. עלינו לבקש את אחינו היהודי — בכל מקום, בכל צורותיו, עלינו לבקש את הקשר המשותף עם אחינו במדבר תימן, עם הקיבוץ היהודי אשר הקים מקרבו איש כר' שלום שבזי ובימינו ר' יחיה אלקאפה; עלינו לחפש את הרוח היהודי שגחלתו לוחשת בערמת הדלות והשפלות שבמושבות־היהודים במזרח הערבי, באפריקה הצפונית, קורדיסטאן, תודו ותורקיה. חיי־העדר הנוראים, כליו־הנפש לקצת חופש וחשיבות, הכמיהה לחיות בקרב אחים רחוקים ובלתי־ידועים כמעט, — כל אלה מביאים עשרות אלפים מתוכם אל חופי ארצנו, ומה יסגל אותם להכות שרשים בחינו, לקשרם קשר של קימא עם היהודים מאירופה המזרחית, מגרמניה, מארצות הבלקנים, מארצות השפה האנגלית? הלא היא לשוננו ותרבות־הדורות שלנו העתיקה.

ראינו מאז ומעולם את קשר היהדות העולמית עם ארץ־ישראל, את התענינותה ודאגתה לגידול הישוב, כדבר המובן מאליו. לדאבוננו עוד לא ידוע הרבה בחוץ־לארץ מה גדול רצון־הישוב להעשות גורם מכריע בכל המאמצים הפרודוקטיביים לעתידה של היהדות העולמית. יהודי־חוץ־לארץ יודעים רק מעט על אודות הקרבות שהביא הישוב לעזרת היהודים באירופה בימי הכיבוש הנאצי. מאבקנו לעצמאות היה קודם כל מאבק בשביל עליה חפשית — לשחרר את היהודים מן המחנות ואת שארית־הפליטה.

אנו מאמינים, כי עובדה זו מבטיחה אותנו מפני הסכנה של ירידת ישראל לדרגה תחתונה של ישוב אגוצנטרי ושוקט על שמריו. אפשר להגיד בבטחה, כי הישוב שהיה מוכן לסכן את קיומו לפתוח את שערי־הארץ לעלית־אחינו, לא יוותר גם להבא על תפקידו המיוחד בחיי העם היהודי. וכשם שעמד עד הנה לעזרת העם בצרתו החמרית, במדה גדולה מזו עתיד הוא לעמוד כעת עם תקומת־המדינה לעזרת העם בכל מקום שהוא בצרכיו הרוחניים והתרבותיים.

ישראל מהווה את המסגרת הריאלית להתגשמות הרעיון הציוני בפתרון יסודי של שאלת־היהודים במובן של מרכז, שבו נוצרים חיים יהודיים מלאים ושלמים למחנה העולים ההולך וגדל, — ובמובן של מרכז תרבותי, בחינת

דוגמה ו"כתובת" לאומה הישראלית בכל העולם. מלכות-ישראל תסיר את הויכוחים העיוניים, אם אומה אנחנו או לא, כי האשר אישור ממש את שויונו עם עמים אחרים. מדינת-ישראל היא "שער פתוח" לכל יהודי — ולכל פרט יהודי ניתנת האפשרות ל"גאולה לאומית אישית" ע"י עליה לארץ-ישראל. אנו מקווים, כי הרבה יהודים יבואו למדינתנו דרך "שער פתוח" זה לא רק מפני לחץ העוני, כי אם מרצון ליצירה ולחיים יהודיים מלאים וחפשיים — ובתוכם ירבו העולים מאמריקה.

אנו מקווים ומאמינים, כי יהודי-אמריקה לא יצטרכו לעולם לעזרה חמרית או פוליטית מבחוץ. אבל מקווים אנו, כי חייהם יהודיים והתרבות היהודית במדינת-ישראל ימלאו תפקיד גדול בעיצוב התרבות העברית והאידית באמריקה. על יהודי-אמריקה להיות מוכנים ומזומנים לקבל השפעה זו וכבר הגיעה השעה להתחיל במחשבה להתקין את הכלים לכך. אנו מקווים, כי קשרי-התרבות בין מדינת-ישראל והיהדות האמריקאית יהיו למופת לקשרים כאלה בין ישראל ושאר ישובי-היהודים בעולם כלו.

אכן תבינו, רבותי, למה אני מסיים את דברי בסימפוזיום שלכם בהטעמה של ענינים מעשיים. אני מאמין, כי במשפטנו על היחסים שבין מדינת-ישראל ותפוצות-ישראל אין לנו להזקק לשיטות היסטוריוסופיות, ואפילו מענינות וחשובות כשהן לעצמן. — כי אם נתחשב במציאות הכפולה של חייהם-ישראל בארצות-הגולה שלאחר החורבן האחרון — ושל תקומת מדינת-ישראל. כעת, אחרי קציר המוות האכזרי, נבחר ללכת בדרך חושי-החיים היהודי מאשר ללכת בעקבות כל שיטות היסטוריוסופיות. חוש זה לא יטעה אותנו כשם שלא הטעה את הטובים שבקרבתנו, בהורותו להם את הדרך למדינת-ישראל, דרך תהומות ומכשולים, בלי שים לב לעצת כל "החכמים והנבונים".

איש מאתנו לא יוכל לחזות מראש מה יהא מקום ישראל בקרב משפחות-האדמה, במזרח התיכון, על הבמה הבינלאומית. אבל גלוי וידוע לנו מהו מקומה בלב היהודי. אלפיי-שנים הזינה ארץ-ישראל את הלב היהודי, נתנה לו חייה-עולם, חיזקתו ואימצתו בשעות רפיון וסכנה. בזכרונות מימי-קדם, זכרונות הנבואה והגבורה מארץ-ישראל, התקיימה האומה הישראלית אלפים שנה. ארץ-ישראל החדשה הוסיפה לעם-ישראל את המסורת של הבילויים ושל העליה השנייה של דגניה ונגבה, של אניות-המעפילים ומגיני-ירושלים. ושוב מזינה ארץ-ישראל את הלב היהודי, מוסיפה לו חיים, מרפאה אותו מכשלון ויאוש. זהו העיקר! כל עוד ישנה ארץ-ישראל אשר בכוחה לתת, שרק לה הסגולה לתת, וישנו עם יהודי בעולם הרוצה לקבל ובכוחו לקבל, — אין היחסים שבין מדינת-ישראל ובין הגולה מהווים בעיה אלא משימה.